

DIN ACTIVITATEA DESFĂȘURATĂ ÎN VECHIUL REGAT DE VOLUNTARI ȘI REFUGIAȚII ARDELENI ȘI BUCOVINENI ÎN SLUJBA IDEALULUI NAȚIONAL (iunie 1917-ianuarie 1918)

Un aspect de importanță majoră, deși insuficient cunoscut, al activității desfășurate în anii primului război mondial pentru realizarea unității statale românești îl constituie organizarea unor unități naționale de voluntari din rândurile ardelenilor și bucovinenilor, militari ai armatei austro-ungare, căzuți prizonieri pe fronturile de luptă dintre Antanta și Puterile Centrale. Afirmându-și dorința de a combate în armata română sau, după împrejurări, într-una dintre armatele potrivnice Austro-Ungariei și Germaniei, voluntarii români și-au manifestat voința de a contribui la înfrângerea imperiului habsburgic care ținea în stăpânire milioane de români și, prin aceasta, la înfăptuirea unirii Transilvaniei și Bucovinei cu patria firească, România. Voluntariatul românesc, concretizat în înființarea celor două corpuri de voluntari din Rusia, a Legiunii Române din Italia și Legiunii Române din Franța, precum și în participarea emigranților români din S.U.A. la operațiunile corpului expediționar american pe frontul de vest, are nu numai o importanță militară, ci și semnificația contestării dreptului guvernărilor de la Budapesta și Viena de a ține sub stăpânire un popor conștient de sine și dornic de viață națională proprie. Demersul ardelenilor și bucovinenilor, alături de acțiunile similare ale reprezentanților altor popoare din Austro-Ungaria, venea să demaște adevăratele realități din impertul dualist - necunoscute sau prea puțin cunoscute de cercurile politice și opinia publică occidentală -, să arate lumii că statul habsburgic era o construcție artificială și anacronică, întemeiată pe orânduiri de sorginte feudală, iar majoritatea cetățenilor săi, departe de a-i fi fideli, îi doresc înfrângerea și pieirea, pentru a putea să-și decidă soarta în temeiul dreptului de liberă dispunere al popoarelor.

Acțiunea de mobilizare a voluntarilor a cunoscut o amploare deosebită în Rusia, deoarece pe teritoriul acesteia se afla majoritatea prizonierilor români din armata cezaro-crăiască și, de asemenea, din motivul că vecinătatea geografică și situarea în aceeași tabără militară a României și Rusiei înlesnea, măcar potențial, încadrarea mai grabnică a ardelenilor și bucovinenilor în armata română¹. Constituit în decembrie 1916 la Darnița, lângă Kiev, primul Corp al Voluntarilor Români și-a intensificat acțiunea de recrutare a prizonierilor mai ales după revoluția rusă din februarie 1917, care proclamase ea însăși dreptul de autodeterminare al popoarelor de pe cuprinsul fostului imperiu țarist. Organizarea voluntarilor se bucură de acum într-o măsură mai mare și de atenția guvernului de la Iași, mai ales că după insuccesul campaniei din 1916 și ocuparea de către inamic a unei importante părți din teritoriul țării, armata română retrasă în Moldova se afla în plin proces de refacere și completare, în vederea unor noi confruntări cu Puterile Centrale.

Unul dintre momentele cele mai semnificative din activitatea Corpului Voluntarilor Români din Rusia a fost "Adunarea Națională" a ofițerilor, subofițerilor și soldaților de la Darnița, din 13/26 aprilie 1917, numită ulterior, în chip simbolic, "Prima Alba Iulie". Declarația-Manifest adoptată de adunare și înaintată guvernului român, Guvernului Provizoriu al Rusiei, guvernelor statelor aliate și neutre, presei, unor personalități ale vieții politice și cultural-științifice internaționale cuprindea un aspru rechizitoriu la adresa Austro-Ungariei, o temeinică argumentare a dreptului românilor de pe cuprinsul acestei împărțiri de a se desprinde de sub stăpânirea sa multiseculară și de a se uni cu conaționalii lor de peste Carpați și, totodată, exprimă hotărârea voluntarilor ardeleni și bucovineni de a lupta cu armele în mâini, în rândurile oștirii române, pentru înfrângerea "patriei vitrege" și netezirea drumului spre unitatea tuturor românilor.

¹ Cu privire la organizarea și activitatea voluntarilor din Rusia vezi; I.I. Șerban, *Primul corp al voluntarilor transilvăneni și bucovineni din Rusia (I)*, în *Apulum*, 25, 1988; *Ibidem (II)*, în *Apulum*, 26, 1989; R. Păiușan, *Contribuții privind rolul voluntarilor ardeleni din armata română la lupta pentru unitate națională*, în *Ziridava*, 13, 1981; D. Tușu, *Voluntarii români din Austro-Ungaria în lupta pentru unitate statală*, în *Revista română de studii internaționale*, 18, nr.2, 1984; A. Macavei, *Primul eșalon de voluntari transilvăneni și bucovineni la Iași (iunie 1917)*, în *Ziridava*, 7, 1977; C.I. Stan, D. Goron, *Contribuții aduse de voluntarii români transilvăneni și bucovineni la realizarea unității naționale*, în *Acta Musei Porolissensis*, 11, 1987; L. Botezan, *Contribuții la problema recrutării de voluntari dintre românii transilvăneni ajunși prizonieri în Rusia în primul război mondial*, în *Acta Musei Napocensis*, 20, 1983; E. Hulea, *Despre contribuția voluntarilor români la Unire*, în *Apulum*, 14, 1976; Tr. Rus, *Contribuții privind lupta românilor transilvăneni și bucovineni aflați în Rusia și S.U.A. pentru unitate națională*, în *Revista arhivelor*, 65, nr.4, 1988; R. Păiușan, *The "România Mare" jurnal an its in the Struggle for National Unity*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol"*, Iași, 21/1, 1985 etc.

După adunarea de la Darnița obiectivul principal al comandamentului Corpului Voluntarilor Români a devenit, pe de-o parte, pregătirea primului eșalon de militari ardeleni și bucovineni în vederea plecării în țară, iar pe de altă parte, intensificarea acțiunii de recrutare a noi grupuri de voluntari din rândul prizonierilor aflați în Rusia. În ziua de 7 iunie 1917, după o frumoasă și entuziastă primire la Chișinău, trenul care îi aducea din Rusia pe cei dintâi voluntari, în număr de 116 ofițeri și 1290 subofițeri și soldați, a sosit la Iași. Festivitățile prilejuite de primirea acestora și de depunerea jurământului lor ca ostași ai României s-au desfășurat în prezența membrilor familiei regale și ai guvernului, conducerii armatei, reprezentanților statelor aliate, a unui numeros public. Prin atmosfera înălțătoare care a domnit atunci în capitala temporară a țării, evenimentul depășește semnificația sa pur militară, simbolizând înaintea de toate redobândirea, după asprele încercări de până atunci, a încrederii în apropiatul viitor de libertate și unitate al neamului românesc.

După cum ne-am propus să ilustrăm în cele ce urmează, activitatea voluntarilor și acțiunile de propaganda națională desfășurate de refugiații ardeleni și bucovineni au cunoscut din iunie 1917 până la începutul anului 1918 - îndeosebi sub impactul stimulator al victoriilor armatei române pe frontul Marășeștilor - o perioadă de avânt, concretizată în organizarea pe teritoriul Rusiei și expedierea în România a 11 batalioane totalizând aproape 10.000 de ardeleni și bucovineni, care veneau să se adauge armatei țării și, prin aceasta, să facă cunoscut adevăratul țel și ideal al românilor de sub stăpânirea austro-ungară.

* * *

La două zile după festivitățile de la Iași, a luat ființă pe lângă Ministerul de Război al României o "comisie consultativă" a ardelenilor și bucovinenilor, compusă din Octavian Goga, Ion Nistor și Leonte Moldovan². Din inițiativa acesteia și cu aprobarea regelui și guvernului, în 2/15 iunie 1917 s-a constituit pe lângă Marele Cartier General al armatei "Biroul A.B." (ardelean-bucovinean), având ca atribuții atât aducerea neîntârziată în țară a voluntarilor mobilizați de Corpul de la Kiev (din 24 mai sediul Corpului Voluntarilor Români s-a stabilit în acest oraș), cât și recrutarea unor noi voluntari și concentrarea lor în lagăre speciale, în vederea expedierii în Moldova. În același scop, pe lângă comandamentul Corpului s-a creat "Serviciul voluntarilor de origine română din Rusia"³.

Pus sub comanda maiorului A. Romalo din armata română, "Biroul A.B." era format din sublocotenentii Victor Deleu, Leonte Silion și Vasile C. Osvada, împreună cu "personalul inferior necesar". Ulterior, în sarcina sa se vor adăuga și alte atribuții, legate de recruții ardeleni și bucovineni aflați în România, de deportați și ostatici. Noul organism își propunea să clarifice starea civilă și militară a tuturor acestor categorii de români originari din teritoriile subjugate, să ia "în păstrare testamentele și hârtiile lor de valoare", să înlesnească corespondența celor de pe front cu familiile și cunoștii rămași în spatele frontului, să întocmească tabele cu ardelenii și bucovinenii încorporați deja în armata română, să se îngrijească de echiparea și aprovizionarea lor și să îndeplinească formalitățile cuvenite pentru acordarea cetățeniei române voluntarilor⁴.

Între timp se desfășurau tratative între guvernul român și Guvernul Provizoriu al Rusiei, în vederea obținerii unei aprobări oficiale din partea acestuia din urmă pentru eliberarea unui număr sporit de prizonieri români și concentrarea lor în lagăre de voluntari. Pentru sprijinirea comandamentului Corpului Voluntarilor de la Kiev în organizarea acțiunii de primire și încartiruire a celor ce urmau să sosească din diferite regiuni ale Rusiei, a fost trimisă din țară o delegație de ofițeri condusă de maiorul Victor G. Cădere și ardeleanul Elie Bufnea⁵. La începutul lunii iulie 1917, Marele Stat Major rus a aprobat recrutarea a 5.000

² Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia (în continuare Arh. M.N.U.A.I.), fond Marea Unire, colecția Elie Bufnea; E. Bufnea, Octavian Goga, *Oameni și crâmpoie din sbuciumul luptătorului pentru unitate națională*, caiet dact., p.155.

³ P. Nemoianu, *Prima Alba Iulie. Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului*, Timișoara, 1922, p.45.

⁴ Biblioteca Academiei Române (în continuare B.A.R.), Serviciul manuscrise, *Victor Deleu - biografie. Voluntarii români transilvăneni-bucovineni (8 iunie 1917)*, caiet dact., vol.VI, p.701-703; Arh.M.N.U.A.I., fond Marea Unire, *Victor Deleu (1876-1939). Biografie*, caiet dact., vol.VI, p.685, inv.6736.

⁵ *Ibidem*; V.G. Cădere, *Pregătirea diplomatică a Unirii, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul (1918-1928)*, vol.I, București, 1929, p.109.

de prizonieri români "dintre cei ce se găsesc în guvernământul Moscova"⁶. Era, în realitate, o piedică pusă în calea acțiunii românești, deoarece în zona Moscovei se găseau relativ puțini prizonieri români, majoritatea fiind concentrați în regiunile agricole și în diverse centre industriale din sudul Rusiei, din Ural, Siberia occidentală etc. Ulterior însă, în 20 august, în toiul luptelor din sudul Moldovei, a fost emis ordinul nr. 1.103, semnat de comandantul șef al Armatei ruse, generalul Kornilov, cu următorul conținut: "*Pentru a completa armata română, care combate admirabil de bine și ține piept germanilor, cred că este absolut necesar de a da României cei 30.000 de prizonieri de origine română, așa cum se stabilise. Relativ la această chestiune, Marele Stat Major a comunicat că nu este posibil a se da prizonierii din cauza crizei industriale și economice. Chiar dacă nu e posibil, cred că în acest moment, când este vorba nu numai de chestiunea strategică, dar și de cea politică, este absolut necesar de a se da acești prizonieri și că ar fi imposibil a-i refuza. Prizonierii pot fi înlocuiți la lucru prin soldați de rezervă*". Ordinul poartă rezoluția ministrului de război, Savinkov: "*A se face tot ce a dat ordin generalul Kornilov*"⁷. Dispoziția era cât se poate de clară și, dacă s-ar fi aplicat în această formă, ar fi conferit acțiunii voluntarilor români o mai mare anvergură.

* * *

Chiar a doua zi după depunerea jurământului, voluntarii sosiți la Iași au cerut să fie repartizați neîntârziat la unități. În fruntea acțiunii se aflau atât reprezentanți ai celor veniți de la Kiev, cât și intelectuali refugiați în anii războiului din teritoriile stăpânite de monarhia dualistă: Victor Deleu, Voicu Nițescu, Ion Agârbiceanu, Vasile C. Osvadă, Elie Bufnea, Octavian C. Tăslăuanu, Mihai Popovici, Ion Vescan, Laurian Gabor, Octavian Furlugeanu, Nicolae Poparadu etc.⁸.

Măsurile preconizate de Marele Stat Major pentru integrarea voluntarilor în armata română poartă amprenta febrilității cu care se derulau ultimele acțiuni de refacere a capacității de luptă a țării. Deoarece posedau deja un anumit grad de experiență militară, ca foști combatanți în armata austro-ungară, instruirea lor a durat numai circa trei săptămâni, considerate suficiente pentru deprinderea regulamentelor și mărirea armamentului din dotarea armatei române. După această scurtă perioadă voluntarii au fost repartizați, pe specialități, la unitățile aflate în refacere, în rândul cărora se simțea mai ales o nevoie acută de ofițeri și subofițeri. Tinerii intelectuali cu termen redus au fost trimiși la școala de ofițeri de rezervă din Botoșani, în timp ce subofițerii, gradații și soldații au fost repartizați la unități, îndeosebi la regimentele de infanterie 26 Rovine, 3 Olt, 19 Caracal și 5 Vânători⁹, din cadrul Diviziei 11, aflată în refacere lângă Iași¹⁰. Fără îndoială, acțiunea voluntarilor români din provinciile subjugate avea, înainte de toate, o deosebită semnificație politică. Hotărârea prizonierilor din Rusia de a fi încadrați în armata română pentru a lupta împotriva Puterilor Centrale exprimă convingerea că războiul lor "împotriva patriei vitrege" era în măsură nu numai să apropie victoria finală, ci totodată să-i convingă pe Aliați de opoziția totală a popoarelor componente față de existența pe mai departe a Austro-Ungariei. Crezul politic al voluntarilor și-a găsit un teren prielnic de afirmare în Moldova, chiar dacă evenimentele care au urmat nu au îngăduit manifestarea deplină a voinței lor de a contribui cu întregul potențial la îndeplinirea idealului național.

Luând în considerare dorința insistent manifestată de voluntarii veniți din Rusia de a se organiza în unități de sine stătătoare - care ar fi accentuat și mai mult caracterul politico-național al demersului lor - Marele Stat Major a hotărât inițial să se formeze în Rusia "câmpuri de concentrare", unde foștii prizonieri să fie instruiți după regulamentele și înzestrarea tehnică a armatei române, iar abia apoi să fie trimiși în țară. Se avea în vedere ideea ca "*ardelenii să lupte în calitatea lor de ardeleni, în formații ardelenice, împotriva statului maghiar, dovedindu-se prin aceasta limpede și indubitabil că cetățenii români ai*

⁶ B.A.R., Serv. msse., Arh. "Luceafărului", mapa IX, varia 21 (Rapoartele lt. col. Palada, atașatul militar român la Petrograd, către Marele Stat Major), copii dact.

⁷ Ibidem.

⁸ Arh. M.N.U.A.I., Victor Deleu..., p.682.

⁹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare Arh. M.A.N.), fond Marele Cartier General (M.C.G.), Secția 1, dosar 50/1917, f.76.

¹⁰ Arh. M.N.U.A.I., Victor Deleu ..., p.683; Loc. cit., S. Poruțiu, *Scurt istoric al Corpului Voluntarilor Români ardeleni, bănățeni și bucovineni din Rusia în primul război mondial (1916-1918)*, mss., inv. 6761/1.

statului maghiar nu recunosc suveranitatea acestuia. Faptul că au luptat împotriva Ungariei, oricum s-ar termina războiul, trebuia să fie un titlu de glorie pentru națiunea română din Ungaria și o întărire morală pentru luptele din viitor”¹¹. Formulând un asemenea deziderat, pe care majoritatea conducătorilor politici și militari români l-au înțeles în întreaga sa semnificație, voluntarii doreau să dea o și mai accentuată valoare simbolică acțiunii lor, fiindcă, într-adevăr prezența combativă în rândurile oștirii române, față în față cu trupele austro-ungare, a unor unități distincte de ardeleni și bucovineni ar fi însemnat mai mult decât orice declarație teoretică. Însă ca urmare a evoluției evenimentelor revoluționare din Rusia, pe de-o parte, iar pe de altă parte a faptului că mobilizarea voluntarilor era și așa mult întârziată - în timp ce declanșarea ofensivei pe frontul din Moldova devenise iminentă -, Ministerul de Război de la Iași a dispus în cele din urmă ca în Rusia să se facă numai recrutarea și echiparea voluntarilor, iar instruirea și înarmarea lor să se facă după sosirea în țară.

Referitor la starea de spirit și conduita remarcabilă a voluntarilor veniți din Rusia, se cuvine să reținem un episod care ni se pare grăitor. În rândurile refugiaților ardeleni aflați la Iași au existat câteva voci care cereau ca voluntarii să fie dispersați în cât mai multe unități și eventual sub nume false, *"pentru ca dacă vor fi făcuți prizonieri să nu-și ispășească eroismul lor sub spânzurătoare"*. Împotriva unor astfel de planuri care contraveneau însuși spiritului voluntariatului s-a ridicat, în numele camarazilor săi, Victor Deleu. *"Noi - a declarat el - vrem să fim armata Ardealului! Noi vrem să fim conștiința Ardealului, care cere libertatea desăvârșită și Unire! Noi nu vrem o țară cucerită, ci vrem să ne eliberăm cu forțele noastre! Spânzurătoare? Să fim spânzurați! Dar să se știe că Ardealul însuși luptă pentru libertate și Unire!"*¹².

Demn este de subliniat și faptul că voluntarii sosiți în Moldova nu au uitat nici un moment programul politic plămădit în Rusia sub forma remarcabilului manifest de la Darnița. Opuându-se celor care cereau ca ardelenii și bucovinenii să evite riscul de a fi tratați de autoritățile austro-ungare ca trădători, ei pretindeau insistent ca, dimpotrivă, să fie înființat un corp de sine stătător, compus din ofițeri, subofițeri și soldați originari din provinciile iurobite. Deosebit de clar reiese această aspirație, de pildă, din memoriul înaintat regelui Ferdinand la sfârșitul lunii septembrie 1917, din care reproducem câteva pasaje ce amintesc conținutul documentului de la Darnița: *"Foștii cetățeni ai monarhiei dualiste, îndată ce au scăpat de tirania și forța unor minorități care i-au stăpânit și exploatat veacuri de-a rândul, se constituie în oștiri și se ridică cu armele în mâini pentru a o dărâma și a o desființa. Prin aceste legiuni conștiință liberă a foștilor cetățeni oprimați ar exprima voința colectivă. Nu s-ar înrola indivizi izolați în armatele care luptă împotriva monarhiei habsburgice, ci s-ar aduna un popor liberat de jugul ei, s-ar organiza militărește în legiuni încheiate, în deplină cunoștință, ar porni război împotriva ei și și-ar vărsa sângele pentru libertatea lui națională ... Orice sfârșit ar avea războiul, această luptă a cetățenilor austro-ungari împotriva statului austro-ungar va însemna negarea acestui stat și va rămâne pentru dezvoltarea în viitor a popoarelor o valoare fundamentală, peste care nici istoria și nici diplomația nu va putea trece ... Românii din Austro-Ungaria, în orice colț de pământ s-ar găsi, trebuie să-și afirme prin fapte voința neclintită de a scăpa de sub dominația Habsburgilor și de a se uni într-un stat liber cu frații lor din România. Se vor înrola și vor lupta în toate oștirile care îi vor sprijini în această năzuință sfântă"*¹³.

În pofida demersurilor repetate ale fruntașilor voluntarilor și refugiaților din Transilvania și Bucovina, organizarea în unități distincte a românilor veniți din Rusia și a celor ce trecuseră munții în timpul războiului nu a fost posibilă în perioada premergătoare bătăliei Mărășeștilor și cu atât mai puțin în cursul desfășurării acesteia. Conducerea armatei aprecia că o asemenea organizare ar fi necesitat timp și mai ales cadre ofițerești corespunzătoare de care se simțea o lipsă acută. Decizia de se renunța deocamdată la satisfacerea cererii voluntarilor a fost menținută și câțva timp după întreruperea luptelor pe frontul românesc. La sfârșitul lunii septembrie, îndată după înaintarea memoriului amintit, Victor Deleu și Octavian C. Tăslăuanu au luat legătura cu aghiotantul regal Stârcea, care le-a comunicat că regele nu

¹¹ Arhivele Statului București (în continuare Arh. St. București), fond Casa Regală, dosar 65/1918, f.1.

¹² Arh. M.N.U.A.I., *Discursul lui Mihai Popovici la catafalcul lui Victor Deleu*, mss., inv. 6758; *Tribuna*, Cluj, nr.5 din 7 ianuarie 1940; Loc. cit., *Victor Deleu* ..., p.683.

¹³ Loc.cit., *Ciorna memoriului voluntarilor către regele Ferdinand*, inv. 6757 (Memoriul este reprodus în extenso în P. Nemoianu, *op. cit.*, p.71-72).

aproba încă constituirea unei mari unități formate exclusiv sau majoritar din ardeleni și bucovineni, autorizând doar formarea unor regimente încadrate în diviziile armatei române¹⁴.

Regimentele în care au fost încadrați voluntarii au plecat pe front la 1 august, celor sosiți la Iași în 7 iunie adăugându-li-se după o săptămână și cei 644 de componenți ai celui de-al doilea eșalon, ajuns în Moldova la 20 iulie. Primăria orașului Iași a oferit "vitejilor ardeleni și bucovineni ce plecau spre câmpurile de onoare" un ajutor material constând din alimente și obiecte de îmbrăcăminte, precum și o consistentă sumă de bani¹⁵.

Voluntarii au fost angajați în luptă din prima zi a ofensivei, acționând mai ales în zona localităților Zăbrăuți și Fitionești din sectorul strategic Mărășești¹⁶. Până la încheierea luptelor de pe frontul de la Mărășești, Mărășești, Oituz (21 august/3 septembrie 1917) a sosit din Rusia și a fost trimis în luptă și un al treilea detașament, format din 32 de ofițeri și 658 de soldați. Participarea voluntarilor la operațiunile din timpul dramaticei încheștări a lăsat mărturia unui exemplar spirit de sacrificiu, de devotament față de idealul căruia i se consacraseră. Din rândul ardelenilor și bucovinenilor au căzut în luptă 31 de morți și s-au înregistrat 453 de răniți, iar ca o recunoaștere a bărbăției de care au făcut dovadă, 129 de voluntari au fost distinși cu ordine și medalii¹⁷.

Desigur, datorită numărului relativ restrâns de voluntari care au ajuns în țară până la întreruperea operațiunilor pe frontul din Moldova, participarea acestora la lupte a avut mai ales o valoare simbolică. Recrutarea mai masivă a voluntarilor - arată unul dintre participanții la mișcare -, "a început în Rusia la 20 august 1917, deci după desfășurarea ultimelor mari lupte ... Primele batalioane au sosit ceva mai devreme, dar până și-au făcut instrucția militară, timpul avansase"¹⁸. Celelalte grupuri, sosite în Moldova până la începutul anului 1918, au fost și ele încadrate în unitățile armatei, însă nu au mai avut prilejul să participe la operațiuni până la a doua mobilizare, din noiembrie 1918.

Străduințele ardelenilor și bucovinenilor de a conferi noi dimensiuni organizării lor militare au continuat în toamna anului 1917. Ca urmare a hotărârii Marelui Cartier General din 13 octombrie, în 4/17 noiembrie a luat ființă la Iași "Serviciul Central al Voluntarilor Ardeleni Bucovineni", care a preluat atribuțiile "Biroului A.B.", subordonându-se direct Ministerului de Război. Câteva zile mai târziu, la 28 noiembrie, s-a constituit la Hârlău Corpul Voluntarilor Români, sub comanda colonelului Marcel Olteanu, ardelean de origine, strănepot al lui Petru Maior¹⁹. Marea unitate avea un comandament structurat după normele prevăzute pentru o divizie de infanterie din armata română²⁰, urmând să-i grupeze sub comandă unică pe toți voluntarii ardeleni și bucovineni, fie veniți din Rusia, fie refugiați. Dând satisfacție dorinței voluntarilor de a fi organizați în unități distincte, la începutul lunii decembrie a luat ființă în cadrul Corpului de la Hârlău regimentul 1 "Turda" (comandant lt. col. Dragu Buricescu), la 20 decembrie regimentul 2 "Alba Iulia" (comandant lt. col. Constantin Pașalea), iar la începutul anului 1918 regimentul 3 "Avram Iancu"²¹. Până la această dată, numărul total al voluntarilor sosiți în Moldova cu cele 11 transporturi ale Corpului de la Kiev a fost de 206 ofițeri, 244 aspiranți și 8.063 soldați²², în timp ce la Kiev a rămas în continuare un grup mai restrâns, sub comanda lt. col. Constantin G. Pietraru, în vederea continuării activității²³. La sfârșitul anului 1917 se aflau în zona liberă a României 29.000 de soldați și 1.816 ofițeri ardeleni și bucovineni mobilizați din rândurile prizonierilor din Rusia și ale celor ce se

¹⁴ B.A.R., Serv. msse., Victor Deleu..., p.704-706.

¹⁵ Arhivele Statului Iași, fond Primăria orașului Iași, dosar 63/1917, f.131.

¹⁶ Arh. M.N.U.A.I., V. Poruțiu, mss. cit.; *România Mare*, Kiev, I, nr.9 din 14 septembrie 1917.

¹⁷ *România Mare*, Kiev, I, nr.9 din 14 septembrie 1917.

¹⁸ P. Nemoianu, op. cit., p.71.

¹⁹ Arh. M.A.N., fond Marele Stat Major (M.St.M.), Serviciul istoric, dosar 2/1917-1918, f.13.

²⁰ Loc. cit., f.14.

²¹ Loc.cit., dosar 6/1934-1935, f.100-110; P. Nemoianu, op. cit., p.72-73; I. Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p.138; *Gazeta Voluntarilor*, Cluj, I, nr. 12 din 25 martie 1923.

²² Loc. cit., dosar 386/1917-1918, f.109 (Graficul sosirii eșaloanelor de voluntari din Rusia).

²³ P. Nemoianu, op. cit., p.60; Arh. M.N.U.A.I., V. Poruțiu, mss. cit.; M. Petricoane-Drugărin, *Însemnările unui voluntar român bănățean*, mss., inv. 6727; C. Kirițescu, *Războiul pentru întregirea neamului*, vol.I-II, București, 1925, p.412.

refugiaseră în țară în cursul războiului²⁴. Toți aceștia trebuiau să fie grupați în Corpul Voluntarilor de la Hârlău, însă împrejurările nefavorabile legate de încheierea armistițiului cu Puterile Centrale și apoi de tratativele de pace din primăvara anului 1918 au făcut, temporar, imposibilă o astfel de realizare.

* * *

După încetarea luptelor pe frontul din Moldova, acțiunile politice ale românilor în vederea continuării recrutării voluntarilor și pentru o mai strânsă colaborare cu mișcările de eliberare ale celorlalte popoare din Austro-Ungaria au cunoscut noi dimensiuni.

O astfel de acțiune a fost prilejuită de Congresul naționalităților din Rusia, desfășurat la Kiev între 6 și 15 septembrie 1917²⁵, la care au participat și ardelenii Sever Bocu și Ghiță Pop, aflați în acest oraș pentru a sprijini mișcarea voluntarilor și a contribui la activitatea de propagandă națională românească. La lucrări au fost prezenți, de asemenea, șase delegați basarabeni: Teofil Ioncu, V. Cazacliu, V. Cijevski, I. Codreanu, S. Dascălu și Șt. Holban. În discursul rostit în plenul Congresului, Bocu a evidențiat semnificația istorică a acestui forum organizat pe teritoriul statului care intrase demult în conștiința umanității ca "*citadela barbară a asupririi naționale și politice*". "*Rusia revoluționară - a spus el - a învins și a răsturnat absolutismul personal al unui singur om; ea trebuie să meargă înainte; ea trebuie să doboare absolutismul național mult mai primejdios al popoarelor care ne asupresc și ne împiedică în libera dezvoltare a vieții noastre naționale. Biruința Dvs. pare deacum înainte asigurată și neîndoielnică. Dar ea nu va putea fi completă și definitivă dacă ar tolera alături de ea tirania austro-ungară*". Adresându-se în final mai ales reprezentanților popoarelor oprite din imperiul dualist, Sever Bocu a rostit chemarea: "*Zdrobiți Austro-Ungaria, acest ultim parapet medieval și anacronic al tiraniei naționale ... Trăiască libertatea tuturor naționalităților*"²⁶.

Cuvântarea a fost bine primită de participanții la Congres. "*Aplauzele care au urmat - remarcă gazeta voluntarilor de la Kiev, România Mare - mai ales după citirea traducerii rusești, au fost un răspuns de simpatie și aprobare*"²⁷. După cum nota cu cincisprezece ani mai târziu militantul național ardelen, unul dintre efectele intervenției sale în cadrul Congresului de la Kiev a fost "*o strânsă prietenie și colaborare între mine și factorii statului ucrain ... d-l Șulghin, care era ministru de externe, Vinnicenko, care era prim ministru și mai ales Petliura, marele lor hatman, care era ministrul armatei ucraine ...*"²⁸. Scopul urmărit, spune în continuare Bocu, era "*un vot din partea Radei, primul parlament ieșit din voința liberă, revoluționară a poporului ucrain, pentru recunoașterea drepturilor României asupra Basarabiei...*"²⁹. Se reliefează în acest fel încă odată faptul că în noile condiții generate de revoluția rusă, obiectivul luptei pentru întregirea națională a românilor nu se mai limita la teritoriile supuse Austro-Ungariei, vizând deopotrivă și pe cele stăpânite de imperiul rus.

În vederea obținerii sprijinului Ucrainei, era necesară recunoașterea oficială a noului stat de către guvernul român, cu atât mai mult cu cât Aliații făcuseră deja acest pas, iar "*generalul Tabuy era trimis comisar al Franței pe lângă guvernul ucrain, cu mijloace bănești nelimitate, oferite guvernului ucrain pentru menținerea frontului și îndepărtarea de pacea separată din Brest-Litovsk*"³⁰. În condițiile când se punea însăși problema existenței pe mai departe a statului român, intervenția lui Sever Bocu pe lângă autoritățile de la Iași în scopul acordării unui împrumut bănesc Ucrainei și recunoașterii acesteia ca stat de sine stătător nu a găsit ecoul dorit. De altfel, el însuși adăuga că și ajutorul promis de Aliați venea prea târziu, așa încât Ucraina "*se văzu silită să facă o alianță de circumstanță cu bolșevicii contra centralismului rus kerenskian din Petrograd ..., alianță pe care trebui să o plătească în urmă scump, căci*

²⁴ Cf. I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 138; Șt. Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1983, p. 414.

²⁵ S. Bocu, *Opt luni în Kiev*, Timișoara, 1933, p. 9.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *România Mare*, Kiev, I, nr. 10 din 21 septembrie 1917.

²⁸ S. Bocu, *op. cit.*, p. 11.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

*dușmanul comun odată doborât, aliatul s-a întors perfid împotriva ei, gâtuind Ucraina...*³¹.

Începând din 1917, unul dintre obiectivele fruntașilor emigrației naționalităților din Austro-Ungaria a devenit lupta comună, solidară pentru înfrângerea și deznembrarea imperiului dualist. Astfel, pe linia eforturilor conjugate ale ceho-slovacilor și românilor, vizând înfăptuirea dezideratelor lor naționale, se înscrie inițiativa organizării unui congres al naționalităților supuse din Austro-Ungaria, al cărei campion a fost liderul politic Thomas Masaryk. S-a hotărât ca forumul să aibă loc într-o țară neutră, fiind desemnat în cele din urmă orașul Stockholm.

Aflat la Kiev, Sever Bocu a purtat în două rânduri convorbiri cu Masaryk, care și-a exprimat satisfacția *"de a fi putut regăsi contactul cu românii transilvăneni ... spre a coordona luptele noastre care merg spre aceeași țintă, distrugerea Austro-Ungariei"*. În opinia celor doi, congresul trebuia să demaște politica oprinatoare a statului austro-ungar față de naționalitățile componente și să discute delimitarea hotarelor viitoarelor state naționale, *"pentru a nu aduce nici un prejudiciu tratatelor încheiate între guverne"*³². Trupelor de voluntari recrutați din rândurile prizonierilor austro-ungari le era rezervat un rol deosebit, apreciindu-se în chip realist că nimic nu putea influența mai puternic atitudinea conducătorilor statelor aliate față de dezideratele popoarelor din monarhia dualistă decât lupta armată a acestora împotriva fostei lor patrii.

Posibilitatea unei colaborări mai strânse între ceho-slovaci și români a fost discutată și cu prilejul vizitei întreprinse de Masaryk la Iași, la începutul lunii octombrie 1917. El a sosit în capitala temporară a României însoțit de Ian Seba, ofițer în Corpul Voluntarilor Ceho-Slovaci din Rusia și viitor ministru al Cehoslovaciei la București, fiind întâmpinat cu onorurile rezervate șefilor de state. Liderul ceh a fost primit de regele Ferdinand și a avut o suită de întrevederi cu membrii cabinetului, prezidat temporar de Take Ionescu, în lipsa lui I.I.C. Brătianu care era bolnav. Presa românească a salutat cu simpatie sosirea lui Masaryk, folosind prilejul pentru a evidenția încă odată semnificația luptei popoarelor din Austro-Ungaria pentru dezrobire și unitate națională³³.

O seamă de impresii despre contactele lui Masaryk cu reprezentanții guvernului român sunt consemnate în memoriile lui I.Gh. Duca³⁴. Prezentând Austro-Ungaria ca un stat multinațional absolutist, imposibil de democratizat, fruntașul ceh se pronunța cu hotărâre împotriva ideii de federalizare a acesteia, sub motivul că o asemenea soluție ar menține dinastia habsburgică și, prin urmare, integritatea monarhiei. El opunea acestei idei - încă larg împărtășită și de numeroși oameni politici din țările occidentale - necesitatea istorică a dezmembrării artificialei alcătuirii politice pe calea înfăptuirii dezideratelor naționale ale popoarelor componente³⁵.

Masaryk a readus în discuție și proiectul convocării congresului anti-austriac al naționalităților asuprite, solicitând sprijinul guvernului român. *"Ideea - arată I.Gh. Duca - era pe cât de logică, pe atât de folositoare ... Era mai bine să ne unim toate eforturile noastre și să arătăm că toți, fără deosebire, considerăm monarhia habsburgică un anacronism care trebuie dărâmat și că pe ruinele ei urmează să se ridice libere popoarele care atâta vreme au stat sub sceptrul apăsător"*³⁶. Octavian Goga, care s-a numărat printre principalii interlocutori ai lui Masaryk în chestiunea congresului de la Stockholm, arăta după război într-o ședință a Parlamentului de la București că, în ciuda demersurilor întreprinse de ambii, proiectul a eșuat, datorită în primul rând modificării situației internaționale în defavoarea Antantei³⁷.

³¹ Ibidem, p.11-12.

³² Arh. M.N.U.A.I., Memoriul lui Sever Bocu către guvernul român în problema convocării unui congres anti-austriac la Stockholm - 22 August 1917, inv. 6538.

³³ Evenimentul, Iași, XXV, nr.204 din 10 octombrie 1917 (articolul "De vorbă cu Th. Masaryk"); Generația Unirii, Cluj, XI, nr.13 din 25 martie 1930 (articolul "Președintele Masaryk și românii").

³⁴ I.Gh. Duca, Amintiri Politice, vol. II, München, 1981, p.231.

³⁵ R. Păiușan, The "România Mare", journal an its in the Struggle for National Unity, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol", Iași, 22/1, p.69; H. Petra-Petrescu, Revoluția mondială a lui Masaryk, în Almanahul presei române din Ardeal și Banat, Cluj, 1929, p.68 și urm.

³⁶ I. Gh. Duca, op.cit., p. 231.

³⁷ B.A.R., Serv. msse., Arhiva Octavian Goga, mapa III, varia 45, f.20-21.

Liderul național al cehilor și slovacilor a mai discutat cu autoritățile române și propunerea franceză, susținută mai ales de generalul Berthelot, de transferare a Corpului Voluntarilor Ceho-Slovaci din Rusia pe frontul din Moldova. În timp ce unii oameni politici români, printre care și I.Gh. Duca, s-au declarat de acord, Brătianu "*a aprobat-o cu reticențe, cu formule evazive, cu o notă de scepticism, care pe patriotul ceh l-au cam descurajat*"³⁸. Motivele care îl determinau pe primul ministru să-și manifeste rezerva erau, de asemenea, urmarea schimbărilor survenite pe plan internațional, concretizate mai ales prin defectiunea armatei ruse și alunecarea revoluției ruse spre radicalismul bolșevic, ca și a teribilelor greutăți din Moldova, care făceau extrem de dificilă, dacă nu imposibilă, întreținerea de către statul român a celor 50.000 de voluntari ceho-slovaci³⁹.

După cum se cunoaște, ideea organizării unui congres al naționalităților din Austro-Ungaria se va materializa abia în aprilie 1918, când au avut loc la Roma lucrările acestui forum internațional. Totuși, acțiunile menite să creeze un front comun al popoarelor oprite din monarhia dualistă au continuat și în ultimele luni ale anului 1917, deși ele erau tot mai mult stânjenite de evoluția evenimentelor din Rusia. Deoarece, din motivele menționate, organizarea proiectatului congres de la Stockholm nu a fost posibilă, reprezentanții naționalităților au decis convocarea unei mari adunări reprezentative la Kiev, orașul în care își desfășura activitatea un însemnat număr de refugiați politici din Austro-Ungaria și în care erau concentrați numeroși voluntari, foști combatanți în armata cezaro-crăiască. Un astfel de proiect era înlesnit de faptul că la acea dată marele oraș de pe Nipru se găsea încă în afara confruntărilor armate generate de revoluția bolșevică, iar autoritățile Ucrainei - devenită stat independent în iunie 1917 - erau încă favorabile manifestărilor naționale ale popoarelor subjagate de imperiile multinaționale.

La 16/29 noiembrie 1917, s-au deschis la Kiev lucrările Adunării naționalităților din Austro-Ungaria, la care participau 10.000 de delegați, reprezentanții misiunilor militare aliate din Rusia, membrii ai conducerii statului ucrainean, trimiși ai presei din diferite țări etc. Din partea românilor participau la adunare ardelenii Sever Bocu, Ghiță Pop și bucovineanul Filaret Doboș⁴⁰. Sever Bocu arăta că lt. col. Pietraru, șeful statului major al Corpului de la Kiev, a interzis participarea la adunare a celor 2.000 de voluntari români ce se aflau la acea dată în oraș, pe motivul că "*ei nu fac politică*". În acest fel, românii au fost reprezentați numai de cei trei fruntași, în timp ce restul naționalităților erau reprezentate printr-un număr însemnat de refugiați și delegați ai unităților de voluntari. Explicația ordinului lui Pietraru, care a creat, după expresia lui Bocu, "*impresia penibilă a desolidarizării românilor de la această acțiune*"⁴¹, nu poate fi alta decât o urmare a dispozițiilor primite de la Iași ca voluntarii ardeleni și bucovineni să se abțină de la acțiuni fătuse anti-austro-ungare, într-un moment când asupra României se făceau presiuni puternice pentru încheierea armistițiului cu Puterile Centrale.

Totuși, după cum afirmă fruntașul ardelean, participarea celor trei reprezentanți ai românilor la Adunarea de la Kiev a produs o impresie favorabilă celor prezenți și a avut ulterior un efect politic, "*la masa albă a păcii*"⁴². În discursul său, rostit în limba franceză, Sever Bocu a evidențiat necesitatea de a fi continuată lupta împotriva Austro-Ungariei "*până la biruința dreptului nostru care e și dreptul tuturor popoarelor asuprite*"⁴³. El sublinia că principiul autodeterminării proclamat de revoluția rusă nu se putea înfăptui în întregime decât prin înfrângerea imperiilor centrale și dezagregarea Austro-Ungariei⁴⁴. "*Facem aici jurământul - a spus Bocu în încheiere - că nu vom depune armele până la biruința întreagă și de a merge cu tovarășii și frații noștri de suferință, polonii, ceho-slovacii, ucrainii, iugo-slavii, italienii și francezii din Alsacia-Lorena, împreună, cu același spirit de solidaritate, cu aceeași voință de a învinge*

³⁸ I.Gh. Duca, *op. cit.*, p.231.

³⁹ E. Campus, *Thomas Masaryk, în Diplomați iluștri*, vol.IV, Ed. Politică, București, 1983, p.271-272.

⁴⁰ S. Bocu, *op. cit.*, p.6-7.

⁴¹ *Ibidem*, p.7.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, miscelanea, dosar 12/1916-1918 (Memoriile generalului Crăiniceanu), f.13.

*ori de a muri*⁴⁵.

Participanții la Adunare și-au exprimat protestul vehement împotriva demersurilor pentru încheierea păcii separate cu Puterile Centrale, afirmând cu tărie că libertatea popoarelor subjugate nu poate fi obținută atâta vreme cât Germania și Austro-Ungaria nu vor fi înfrânte. În moțiunea adoptată în final se spunea: "*Noi, care suntem aici adunați în această adunare a națiunilor asuprite și dezmembrate, a națiunilor care prin statele lor natârnate și amice vor să formeze de la Baltica până la Marea Neagră o stavilă împotriva expansiunii pangermane, declarăm voința noastră tare de a ne uni sforțările pentru înfăptuirea drepturilor noastre sfinte*"⁴⁶.

Congresul naționalităților din Rusia și Adunarea de la Kiev din noiembrie 1917 au pus încă odată în evidență voința popoarelor subjugate din Austro-Ungaria de a se elibera de sub stăpânirea străină și de a-și înfăptui unitatea națională, reprezentând totodată un important pas pe calea luptei comune pentru înfrângerea monarhiei dualiste. Colaborarea dintre reprezentanții naționalităților va primi noi dimensiuni în cursul anului 1918, constituind unul dintre factorii care au înlesnit remarcabilele înfăptuiri naționale de la sfârșitul acestui an. În ceea ce îi privește pe românii aflați pe teritoriul Rusiei, ea s-a manifestat în principal sub forma alianței celui de-al doilea Corp al Voluntarilor Români cu Corpul Voluntarilor Ceho-Slovaci, a luptei lor unite, pe teritoriul Rusiei răsăritene și Siberiei, care se va încheia abia odată cu repatrierea voluntarilor din Extremul Orient, în mai 1920.

Spre sfârșitul anului 1917 și la începutul celui următor acțiunile fruntașilor români aflați pe teritoriul rusesc au avut ca scop, pe de-o parte protestul împotriva presiunilor la care era supusă România în vederea încheierii păcii cu Puterile Centrale, iar pe de altă parte organizarea unei activități de propagandă care să releve conducătorilor statelor aliate și opiniei publice internaționale că, în ciuda împrejurărilor vitrege, românii nu au încetat lupta și nu au renunțat la înfăptuirea dezideratului lor național. Aceste acțiuni se înscriu în contextul eforturilor pe care, de la sfârșitul anului 1917, a trebuit să și le asume și guvernul român, în vederea obținerii sprijinului puterilor occidentale pentru depășirea crizei politico-militare declanșate de armistițiul de la Focșani din 26 noiembrie/9 decembrie⁴⁷.

Încă din toamna anului 1916, în regiunile sudice ale Rusiei se aflau numeroși români din zona ocupată a Regatului, precum și grupuri compacte de ardeleni, îndeosebi din ținuturile Brașovului și Sibiului, refugiați odată cu retragerea armatei române din Transilvania. În câteva centre urbane, mai ales la Odessa, ei formau adevărate colonii. Printre refugiații ardeleni se găseau și o seamă de semnatari ai "*nenorocitelor declarații de loialitate, care fugind de acasă dovedeau prin fuga lor silniciile stăpânirii austro-ungare pentru smulgerea semnăturilor*"⁴⁸.

Refugiații din Austro-Ungaria, mulți dintre ei vechi luptători pentru libertate națională, au hotărât constituirea unui Comitet român, care să lupte alături de comitetele altor naționalități pentru împlinirea dezideratului național al poporului român. În 2 ianuarie 1918, din inițiativa și în prezența lui Octavian Goga, s-au întrunit la casa acestuia din Odessa: O. Ghibu, I. Mețianu, G. Baiulescu, I. Nistor, N. Vecerde, Al. Lapedatu, V. Deleu, O.C. Tăslăuanu, S. Bocu, G. Moroianu, M. Popovici, N. Mircea, I. Tețu, E. Pașcanu, G. Baiulescu, B. Bucurenciu, V. Lacea, I. Petrovici, G. Popescu, V. Banciu, I. Garoi, R. Căciulă, N. Lupan, V. Roșculeț, E. Marica și O. Goga. La propunerea lui O. Goga, îmbrățișată cu căldură de cei prezenți, s-a constituit "Comitetul național al românilor subjugați din Austro-Ungaria", care l-a ales ca președinte pe dr. George Baiulescu din Brașov, fost primar al acestui oraș în 1916, în timpul cât s-a aflat în stăpânirea armatei române⁴⁹. În Comitet au fost cooptați O. Goga, I. Mețianu, I. Nistor, Al. Lapedatu, O. Ghibu, V. Deleu, O.C. Tăslăuanu, S. Bocu și M. Popovici, ultimii patru din partea Corpului Voluntarilor Români⁵⁰. A fost stabilit un program de acțiune în 7 puncte, care preconiza următoarele:

⁴⁵ S. Bocu, *op. cit.*, p.7.

⁴⁶ *Ibidem*, p.8; *România Mare*, Kiev, I, nr.20 din 5 decembrie 1917; Vezi și C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p.203-204.

⁴⁷ Arh. București, fond Casa Regală, dosar 128/1917-1918 (L. Basset, *Notices*, f.43).

⁴⁸ Arh. M.N.U.A.I., col. Elie Bufeana, E. Bufeana, mss. cit., p.145.

⁴⁹ O. Ghibu, *Pe baricadele vieții (IV) Basarabia revoluționară (1917-1918). Amintiri*, mss., f.740 (manuscrisul ne-a fost pus la dispoziție pentru studiu de dr. Constantin I. Stan din Buzău, căruia îi mulțumim și pe această cale).

⁵⁰ *Ibidem*.

1. Participarea "la toate acțiunile și manifestațiunile politice ale Alianței Naționalităților din Austro-Ungaria (cu sediul la Kiev -n.n.) Întrucât aceste acțiuni și manifestațiuni vor cadra cu interesele și scopurile politice naționale ale românilor subjugăți";

2. "Va întreprinde prin organele de publicitate ale Alianței, prin presa țărilor amice și neutrale și prin eventuale publicații și periodice proprii, o vie și intensă propagandă pentru și până la rezolvarea integrală a chestiunii naționale române";

3. Organizarea la Stockholm și Lausanne a unor birouri speciale de corespondență, similare celor organizate de cehi, sârbi, poloni, ruteni etc. a căror misiune era "de a stabili și întreține legături politice cu românii de acasă", "de a denunța opiniei publice europene suferințele și împilările românilor", scopul întregii acțiuni fiind "distrugerea statului dualist";

4. Deleagă pe Mihai Popovici să plece în Italia, unde, după obținerea aprobării guvernului italian, "să lucreze pentru formarea unei noi armate de voluntari ardeleni și bucovineni din rândurile prizonierilor noștri de acolo", după modelul Corpului Voluntarilor Români din Rusia.

La punctele 5, 6 și 7 programul prevedea desfășurarea unei vii activități de propagandă în Franța, Italia și S.U.A., continuarea acțiunii de recrutare a voluntarilor români în Rusia, precum și organizarea unor alte unități de voluntari pretutindeni unde se aflau români ardeleni și bucovineni⁵¹.

În 3 ianuarie, Onisifor Ghibu a plecat la Chișinău, ducând cu el o copie a procesului verbal de constituire a Comitetului, spre a fi prezentată ardelenilor și bucovinenilor aflați în capitala Basarabiei. S-a stabilit, de asemenea, ca un exemplar al documentului să fie înmănat guvernului de la Iași de către Sever Bocu și Alexandru Lapedatu⁵². Referindu-se la misiunea sa la Chișinău, O. Ghibu arată că refugiații din Austro-Ungaria "au acceptat toți formarea și componența comitetului ales la Odessa, au semnat adeziunea, cu care m-am dus la gară și i-am dat-o lui Lapedatu, care a plecat înainte spre Iași"⁵³. La rândul său, Al. Lapedatu scria mai târziu că guvernul român "a aprobat planul nostru, ne-a recunoscut ca organ legal constituit și autorizat a reprezenta și lucra în numele românilor refugiați din Austro-Ungaria și ne-a asigurat (de) tot sprijinul spre a ne putea îndeplini misiunea la Kiev"⁵⁴.

În cadrul activității de lărgire a contactelor cu reprezentanții altor popoare din Austro-Ungaria aflați în Rusia, Sever Bocu, Victor Deleu și Mihai Popovici au adresat în 5 Februarie 1918 o telegramă lui Thomas Masaryk, informându-l despre constituirea Comitetului național român de la Odessa și exprimându-și speranța în continuarea colaborării cu ceho-slovacii. În aceeași lună, din însărcinarea Comitetului, Deleu a redactat un memoriu care a fost înaintat Aliatilor prin intermediul misiunilor diplomatice române de la Paris, Londra și Roma. Memoriul sublinia că "România a intrat în război sacrificând totul, ea a dat aliaților tot ce un popor putea să dea: viața și bogățiile ei, însă libertatea fraților nu s-a împlinit". Cu toate acestea, românii continuau să spere că războiul nu se putea încheia decât "cu învingerea desăvârșită a aliaților și, prin aceasta, cu eliberarea lor de sub jugul maghiaro-german". Se insista încă odată asupra faptului că monarhia dualistă era "nu numai un anacronism istoric, ci o nedreptate omenească, o imoralitate socială". Semnatarii memoriului solicitau, în încheiere, sprijinul Aliatilor pentru înființarea unei "legiuni de voluntari români care va rămâne pe front până la sfârșitul războiului", precum și înlesnirea activității românilor în străinătate pentru informarea opiniei publice cu privire la dreptatea cauzei lor⁵⁵.

După cum se arată într-un manuscris inedit despre activitatea lui Octavian Goga în anii războiului, contribuția Comitetului național român de la Odessa la cauza națională, deși importantă în faza sa inițială, s-a dovedit în cele din urmă "o iluzie". Existența Comitetului a încetat cu desăvârșire ca efect al păcii da la Brest-Litovsk și apoi al extinderii revoluției bolșevice în părțile sudice ale fostului imperiu rus⁵⁶, situație

⁵¹ Ibidem; B.A.R., Serv. msse., Arhiva Alexandru Lapedatu, mapa XVII, varia 17; Vezi și 1918 la români. Documentele Unirii, vol. VII, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989. p.3-4.

⁵² O. Ghibu, *Amintiri despre Octavian Goga*, Sibiu, 1943, p.10.

⁵³ O. Ghibu, *mss. cit.*, p.741.

⁵⁴ Al. Lapedatu, *D-l de Saint Aulaire și românii refugiați din Austro-Ungaria în timpul marelui război*, în *Generația Unirii*, Cluj, II, nr.14-15 din aprilie-mai 1930, p.1-2.

⁵⁵ B.A.R., Serv. msse., *Victor Deleu...*, f.721 și urm.

⁵⁶ Arh. M.N.U.A.I., col. Elie Bufeana, E. Bufeana, *mss.cit.*, p.146.

cu care s-a confruntat de altfel întreaga activitate românească din aceste zone.

Din primăvara anului 1918, activitatea politică și de propagandă națională românească pe teritoriul Rusiei nu a mai fost posibilă, iar acțiunea de mobilizare a voluntarilor din rândurile prizonierilor ardeleni și bucovineni a fost transferată treptat în regiunile răsăritene ale Rusiei europene și în Siberia, rămase încă în afara autorității Consiliului comisarilor poporului din Petrograd. Eforturile politico-diplomatice în slujba unității naționale, pentru câștigarea opiniei publice străine în favoarea cauzei românești au fost întreprinse în anul 1918 exclusiv în țările occidentale, mai cu seamă în Franța, Italia, S.U.A. și Marea Britanie. Este totuși de semnalat că, deoarece o parte a fruntașilor români care participaseră la acțiunile organizate în Rusia - între care Octavian Goga, George Moroianu, Sever Bocu etc. - vor pleca la rândul lor în occident, experiența acumulată în cursul anului 1917 s-a dovedit de o reală utilitate pentru activitatea lor ulterioară. Odată ajunși în țările aliate, ei s-au străduit să facă cunoscute acțiunile inițiate în Rusia, subliniind în mod deosebit semnificația constituirii Corpului Voluntarilor Români de la Kiev, care reprezenta cel mai elocvent exemplu că românii din Transilvania și Bucovina, ca și celelalte naționalități subjugate din monarhia dualistă contestă legitimitatea existenței pe mai departe a Austro-Ungariei și luptă prin toate mijloacele, inclusiv cu armele în mâini, pentru realizarea aspirațiilor neamului lor. Este semnificativ în acest sens faptul că gazeta *România Mare*, care s-a tipărit la Kiev din iulie până în decembrie 1917, ca organ al Corpului Voluntarilor Români, a fost reeditată la Paris de către același redactor responsabil, Sever Bocu, ca un simbol al continuității activității începute în Rusia, militând alături de ziarele *La Roumanie* și *La Transylvanie* pentru informarea opiniei occidentale cu privire la năzuințele și drepturile românești. Cunoașterea de către numeroase personalități politice și cultural-științifice din țările aliate a activității voluntarilor români din Rusia, a confruntărilor cu trupele bolșevice la care a participat cel de-al doilea corp românesc (Legiunea Română din Siberia) și-a avut importanța sa în crearea unei atitudini favorabile față de revendicările românești, inclusiv la Conferința de Pace din 1919-1920.

IOAN I. ȘERBAN

**DE L'ACTIVITÉ DÉPLOYÉE DANS L'ANCIEN ROYAUME PAR LES VOLONTAIRES ET
LES RÉFUGIÉS DE TRANSYLVANIE ET DE BUCOVINE AU SERVICE DE L'IDÉAL NATIONAL
(JUIN 1917 - JANVIER 1918)**

RÉSUMÉ

La présente étude fait partie d'une suite de matériaux publiés par l'auteur, concernant l'un des aspects moins connus de la lutte déployée par les Roumains de l'Austro-Hongrie pendant la première guerre mondiale pour l'accomplissement de l'unité d'Etat de leur nation. Il s'agit de la constitution des unités de volontaires transylvains et de Bucovine parmi les prisonniers austro-hongrois qui se trouvaient sur le territoire des Etats hostiles aux Pouvoirs Centraux (Russie, Italie, France), formations destinées à combattre dans les rangées de l'armée roumaine ou des armées alliées pour la défaite et la désagrégation de l'Austro-Hongrie et pour l'union des Roumains de l'empire dualiste avec leur véritable partie, la Roumaine.

L'étude se rapporte surtout à l'organisation des volontaires de Russie - sur le territoire de laquelle se trouvaient en 1917 plus de 120.000 prisonniers roumains -, à la participation des ceux-ci aux combats menés par l'armée roumaine sur le front de Mărășești et, en même temps, à l'activité politique déployée par les dirigeants des volontaires et par les intellectuels transylvains et de Bucovine réfugiés en Roumanie pendant les années de la guerre pour consolider la collaboration avec les représentants des autres peuples soumis de l'Austro-Hongrie dans le but de l'accomplissement de leur desiderata nationaux. Ainsi que l'auteur le met en évidence, les efforts des Roumains transylvains ont eu leur importance dans le processus complexe qui a abouti au démembrement de l'empire des Habsbourg, et par leurs démarches les dirigeants des Etats occidentaux qui devaient donner un nouvel aspect au monde d'après-guerre ont été informés d'une manière plus correcte sur les réalités de cette zone, ce qui a déterminé le changement de la vision politique sur la Roumanie, sur le peuple roumain dans son ensemble, en favorisant, finalement, la la reconnaissance internationale de l'unité d'Etat roumaine réalisée en 1918.